

KRITIKUS OLVASAT VAGY EGY ÚJ KUTATÁSI IRÁNY VÁZLATA?

Válasz Löffler Tibornak

Bartha Attila és Szabó Gabriella
(MTA TK Politikatudományi Intézet)

Köszönjük Löffler Tibornak a tanulmányunkról írott megjegyzéseit. Észrevételei világosan jelzik, hogy a populizmus és a büntető populizmus témái milyen szerteágazó problémákat vetnek fel. Számos felvetését tehát megfontolandónak látjuk, amelyek hasznosak, inspirálóak a későbbi vizsgálatok számára. Tanulmányunk szempontjából úgy véljük ugyanakkor, bírálata zömmel olyan külső szempontokat érvényesít, illetve kér számon, amelyek nem részei megközelítésünknek.

Löffler Tibor kritikáját legfontosabb téziseinek felsorolásával kezdi. Ezek közül hadd vegyük előre az utolsót, a hatodikat, amely ugyan bírálatként fogalmazódik meg, azonban leíró értelemben pontosan állapítja meg tanulmányunk ambícióját: „az elemzés arra épül, hogy egy jól körülhatárolható – a büntető és politikai populizmussal foglalkozó – szakirodalom *teziseit* és az ezekből megalkotott saját hipotéziseiket az empirikus magyar anyagon *teszteljék*, nem pedig arra, hogy átfogó empirikus elemzést végezzenek a magyarországi büntetőjogi és politikai populizmusról”. Valóban erről van szó, azzal a megszorítással, hogy kutatásunk tárgyát a büntető populizmusra szűkítettük, azaz az általánosabb politikai populizmust (és ennek pártpolitikai dimenzióit) itt nem elemeztük. Éppen ezért a Löffler Tibor által felvetett izgalmas kérdések zöme nem képezte tárgyát a vizsgálódásunknak. Tanulmányunk egy közpolitikai változást (a Btk. „három csapás” elvét érvényesítő módosítását) alapul véve arra volt kíváncsi, hogy milyen közpolitikai érvek, diskurzusok kísérték ezt a törvényhozási aktust a politikai aktorok körében, illetve a médiában. A büntető populizmus mintázatait kerestük a politikai megnyilvánulásokban és a médiatartalmakban, és azt igyekeztünk feltárni, hogy mennyire elterjedtek ezek az érvek, illetve milyen szereplők alkalmazták őket elsősorban. Elemzésünk tehát keresztmetszeti: két rövid időszakra és szűken a büntető populizmus diskurzusára összpontosított. Sem a populizmus általában, sem a szélesen értelmezett hazai populista megnyilvánulások, sem pedig ezek történeti összefüggései nem képezték

vizsgálatunk tárgyát, bár valóban reflektáltunk ezekre az általánosabb szempontokra is. Úgy tűnik számunkra, hogy elsősorban ezt, azaz a dolgozat elméleti kereteit és az empirikus vizsgálat kontextusát megalapozó irodalmi áttekintést találta Löffler Tibor nem kellően részletezettnek – ő más súlypontokat érvényesített volna kutatásában. Ebben – a dolog természetéből fakadóan – kétségkívül igaza is van. Ám empirikus elemzésünk perspektívája vállaltan más volt, mint az, a pártokra összpontosító jog- és büntetőpolitika-történeti kutatási irány, amelyre ő javaslatot tesz.

Ezen általános megjegyzésen túl azonban konkrétan is válaszolni kívánunk Löffler Tibor felvetéseire. Mivel a bírálata elején sorszámozva tárgyal néhány szempontot, az alábbiakban sorra vesszük ezeket. További felvetéseiből pedig igyekszünk rekonstruálni a leglényegesebbeket, és azokat ugyancsak megválaszolni.

„A kiindulópontnak tekintett populizmusról általában, valamint a közép-európai régiót és Magyarországot illetően különösen, elnagyolt képet adnak, inkább a *szakirodalomra*, s kevésbé saját empirikus elemzéseikre hagyatkoznak.” Ahogy azt előbb jeleztük, valóban ez a helyzet: elemzésünk nem a populizmusról általában szólt, hanem egy konkrét megnyilvánulásáról, egy szakpolitikai populizmusról. A kettő között van kapcsolat, azonban nem lehet egyenlőségjelet tenni közéjük. A populizmus nyilván többet jelent a büntető populizmusnál, és ez utóbbi, bár kapcsolatban van az előzővel, mégsem annak determinisztikus függvénye, pl. alapvetően nem populista pártok is élhetnek a büntető populizmus retorikájával.

„A populizmus igen tömör meghatározásai (72. és 79. oldal) után a populizmust lényegében a jobboldalhoz és a radikalizmushoz kötik, ezért a magyar *baloldali és liberális populizmussal*, s benne a baloldali büntető populizmussal nehezen tudnak mit kezdeni.” Löffler Tibornak ez az értelmezése egyrészt féloldalas, mivel csak a politikai aktorok büntető populizmusára utal. Tanulmányunkban ugyanakkor korábbi nemzetközi és hazai kutatásokra hivatkozva világossá tettük, hogy a büntető populizmus forrásai nem kizárólag a politikai aktorok lehetnek; a média, elsősorban a bulvár média is táplálhatja a büntető populizmust (70–71., illetve a második hipotézis a 73. oldalon). A politikai aktorokkal kapcsolatos hipotézisünk pedig ugyancsak a nemzetközi kutatási előzményekre épül; márcsak azért is, mert ezt vizsgáló korábbi hazai kutatások számunkra nem ismertek (és Löffler Tibor sem utal ilyen elemzésekre). Továbbá még egyszer: sem a populizmussal általában, és így specifikusan sem a jobboldali, sem pedig a hazai „baloldali és liberális populizmussal” nem foglalkoztunk. Ám az nem igaz, hogy a baloldali büntető populizmussal nem tudunk mit kezdeni: egyik empirikus eredményünk éppen az, hogy a büntető populizmus diskurzusa Magyarországon jelen volt a baloldalon is.

„A büntető (büntetőjogi) populizmust nem helyezik egy szélesebb *jogi (jogpolitikai) populizmus* keretei közé.” Löffler Tibornak ebben igaza van, ugyan-

akkor számunkra nem világos a jogi/jogpolitikai populizmus mibenléte, használatának termékenysége – konceptuális kutatásunk során sem a „jogi populizmus”, sem pedig a „legal populism” fogalmához nem találtunk világos definíciót, illetve erre épülő empirikus kutatási eredményeket sem. Ez alapján úgy látjuk, hogy míg a büntető populizmusnak kiterjedt és megalapozott, empirikus és elméleti szakirodalma van – amelyre mi is támaszkodhattunk –, ugyanez a jogi populizmus témájában még várat magára.

„Az általuk ily módon populistának minősített (jobboldali) diskurzussal szembeni (baloldali-liberális) *ellendiskurzust* automatikusan *antipopulista* diskurzusként értelmezik.” Ez nem pontos: előbb definiáljuk az antipopulista diskurzus jellemzőit, majd azokat a megnyilvánulásokat soroljuk ide, amelyek e definíciónak megfelelnek. A besorolás tehát nem politikailag determinált.

„Nem vizsgálják a 2009-ben napirendre került »három csapás« *politika- és jogtörténeti* előzményeit, ebből kifolyólag az a látszat is keletkezik, hogy Magyarországon az ún. büntetőpopulizmus 2009-től datálódik.” Ez kétségtelenül így van. Tanulmányunk történeti áttekintésre, rekonstrukcióra nem vállalkozott, ennek megírása másra marad.

A továbbiakban Löffler Tibor amerikai, szlovák és angol példákra hivatkozva azt vitatja, hogy mi a büntető populizmust radikális jobboldali jelenségnek tartjuk, és úgy érvel, hogy a mérsékelt konzervatív felfogásnak is részét képezik az elrettentésre alapozó intézkedések. Ezt értjük, és voltaképpen egyet is értünk vele, hozzátevé, hogy miközben a „law and order” diskurzus, és az elrettentésre vagy „példás büntetésre” hivatkozó büntetőjogi reformok valóban inkább a jobboldal ideológiájához állnak közelebb, és egyébként hasonlóságban állnak a büntető populizmussal, mégis pontatlanság ezeket a fogalmakat azonosítani egymással. A büntető populizmusnak több elemű meghatározását adtuk, vagyis önmagában egy szigorító intézkedés nem tesz egy büntetőpolitikát populistává. Talán a Löffler Tibor kritikájának címében jelzett kapcsolatot a konzervatív jogpolitika és a büntető populizmus kapcsolatáról nem látjuk teljesen világosan – és meglehet, ez a mi hiányosságunk.

Ahogy egy szigorító intézkedés, úgy önmagában az emberek véleményének figyelembe vétele (amelyre bírálónk baloldali és liberális politikusi idézetekben utal) sem teszi a büntetőpolitikát populistává. Az adatokban tükröződő kriminalisztikai trendek és a közvélemény közötti eltérés, feszültség jól ismert jelenség más országokban is, amelyre egy politikusnak – főleg a nyilatkozataiban – illik reflektálnia. De ez nem jelenti azt, hogy a büntető populizmus általunk is alkalmazott többelemű definícióját kimerítette volna.

Löffler Tibor érvelésének további eleme, hogy szerinte a Fidesz és az MDF már 1998-ban is hasonló büntetőpolitikai intézkedéseket tartott helyesnek, mint amit 2010-ben törvénybe iktatott. Elismerjük, hogy a dolgozat elején

erre utalhattunk volna. Ugyanakkor ettől még továbbra is kérdés, hogy vajon a Jobbik népszerűség-növekedésének nem volt-e szerepe abban, hogy a „három csapás” javaslatot éppen 2009-ben tűzte napirendre a Fidesz. Mi ezt feltételes módban vetjük fel, és továbbra is védhetőnek érezzük. Valamint az, hogy a Fidesz már korábban is a szigorítás híve volt – és a Löffler Tibor által citált idézetek szerint úgy tűnik (bár precíz kódolást erre nem végeztünk), hogy a büntető populista beszédmód tankönyvi példáját hozta már 10 évvel ezelőtt is –, semmilyen hatással nincs a megfogalmazott hipotéziseinkre vagy empirikus eredményeinkre.

Nem teljesen világos számunkra, hogy Löffler Tibor társít-e normatív kritikát a büntető populizmus elemzéséhez. Egyfelől amellett érvel, hogy a büntető populizmus nem radikális, hanem mérsékelt jobboldali jelenség (is). Itt úgy tűnik, nem érzi megbélyegzőnek a címkét. Másfelől azt állítja, hogy a baloldal is (büntető) populista, és itt mintha némi indignációt éreznénk a soraiban, amiért csak a jobboldalhoz kötjük ezt a fogalmat (ezt ráadásul eredményeink nem támasztják alá egyértelműen). Csak azt tudjuk megismételni, hogy a politikai aktorok körében a nemzetközi szakirodalom első-sorban a radikális jobboldallal társítja a büntető populizmust. Ugyanakkor az érvrendszer a magyar baloldalon is felbukkan – ezt mi ki is mutatjuk empirikus elemzésünkben.

Végezetül Löffler Tibor tesz még néhány olyan megállapítást tanulmányunkkal kapcsolatban, amelyekre reagálni kívánunk. Furcsa azt olvasni, hogy *„empirikusan kellőképpen alá nem támasztott hipotézisü[n]k* eleve az, hogy a »büntetőpolitikával kapcsolatos politikai diskurzus a bal-jobb tengely alapján válik szét«, ugyanis egy kutatási hipotézis a dolgok természetéből fakadóan az empirikus vizsgálat *előtt*, tehát a mi vizsgálatunk eredményeivel valóban nem alátámasztva fogalmazódott meg. A hipotézisek a korábbi nemzetközi kutatási eredményekre épültek – többek között éppen az ilyen hazai kutatások hiánya miatt láttuk izgalmasnak a kutatási kérdést. Az empirikus vizsgálat célja pedig ezeknek a hipotéziseknek a tesztelése volt, és történetesen a hipotézist a tények részben meg is cáfolták. Vagyis nem értjük, mi ezzel a probléma.

Löffler Tibor a bírálata végén tesz egy módszertani megjegyzést is: a „termékeny diskurzuselemzés akkor szorítható merev kronológiai keretek (kontextus) közé, ha a diskurzus tárgyának bizonyíthatóan nincs előzménye. A »három csapásnak« azonban volt, és a diskurzusban résztvevők (MDF) ráadásul nyíltan is beszéltek erről.” Ezzel nem értünk egyet, több okból sem. Egyrészt minden diskurzusnak van valamilyen előzménye, máskülönben feltehetően nem lenne értelmezhető a befogadók számára. Másrészt az előzményeket annyiban és úgy kell figyelembe venni, amennyiben és ahogyan azt a kérdésfelvetés indokolja. Mi egy keresztmetszeti vizsgálatot végeztünk, amelyben a politikai szereplők és a média vonatkozásában igyekeztünk fel-

térképezni a büntető populizmus érvrendszerének elterjedtségét és mintázatait. Úgy véljük, ehhez nem volt szükség a történeti előzmények részletes taglalására.

Összefoglalva, még egyszer szeretnénk megköszönni Löffler Tibornak, hogy vette a fáradságot, és leírta, megosztotta velünk észrevételeit. Meglátásunk szerint ugyanakkor több megjegyzése olyan külső nézőpontból született, amely kilép az általunk alkalmazott megközelítés keretéből. Kritikáját ezzel együtt inspirálónak érezzük, hiszen számos további kérdést vet fel – talán nem csak bennünk, hanem a vitánkat olvasó kutatótársakban is. Álláspontunk szerint a hazai politikatudománynak általában is szüksége lenne több vitára, az álláspontok nyilvános ütköztetésére, nemcsak azért, hogy önmagunk és mások előtt is pontosítsuk gondolatainkat, hanem azért is, hogy újabb kérdéseket vessünk fel a tudományos kutatások számára. Világosan látszik, hogy a populizmus és annak szakpolitikai mintázatainak megértésében a hazai és a nemzetközi tudományos közösségnek jócskán van feladata. Löffler Tibor a konzervatív jogpolitika és a büntető populizmus kapcsolatára utal írásának címében; úgy érezzük, ez további, az általunk alkalmazott kutatástól független vizsgálati irány, amelyet ugyanakkor minden bizonnyal érdemes követni.